

УДК 82.09(821.161.2–3'06)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-7>

КОНЦЕПТИ «БАРОКО» І «ГОТИКА» В ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ ПРАКТИЦІ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

“BAROQUE” AND “GOTHIC” IN THE LITERARY CONCEPT OF YEUVHEN MALANIUK

Гольник О.О.,

orcid.org/0000-0002-2601-9899

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української філології та журналістики

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

У статті розглянуто смислові коди та функціонування концептів «бароко» й «готика» в літературознавчих і культурологічних працях Євгена Маланюка. З'ясовано, як ці поняття корелюють із такими концептами його літературознавчої системи, як трагічне, героїчне, високе і низьке в стилі. Установлено смисловий зв'язок понять «бароко» і «готика» з діонісійським та аполлонівським началом творчості.

Попри антитетичність цих понять у культурологічному дискурсі, у Євгена Маланюка вони описують взаємопов'язані духовні й культурні феномени та явища. Бароко дослідник інтерпретував як стильовий напрям мистецтва й літератури козацької доби. Феноменами цього часу автор вважає Києво-Могилянську академію, братства й козацьку архітектуру. Ці явища об'єднувала спільна риса: вони були паростками національної культури, були проявом пориву до самоідентичності українців, творення власного національного культурного портрета.

Бароко есеїст визначає як процес становлення національної ідентичності, незавершене поривання до культурного самовизначення, пошук балансу між елітарним і демократичним. У творчості бароко виявляється в прагненні митців з'єднати героїчне і прекрасне. У стильовій манері цей феномен виявляється в діонісійському началі творчості.

Готика в культурологічній концепції Євгена Маланюка – це результат національного самовизначення особистості й нації. На світоглядному й духовному рівнях готика виявляється в державницькому мисленні й інстинкті. Готика в Євгена Маланюка асоціюється з лицарством, мілітарністю, а в художній творчості – із культом героїчного і трагічного, пріоритеті розуму й волі над емоцією. Такою була творчість Юрія Клена, Олега Ольжича. У системі естетичних маркерів готичність у творчості відповідає аполлонівському типу творчості.

Теорія бароко й готики Євгена Маланюка стосується понять «державництво», «державницьке мислення», «політична свідомість». Вони демонструють різні етапи прояву цієї якості мислення і внутрішньої культури митця. Бароковість – це інтуїтивне, неусвідомлене, пробуджене на рівні інстинктів державництво. Готика як якість індивідуального стилю письменника тісно пов'язана з концептом «державність», «духовна суверенність», «віра», «месіанізм» і «чин».

Ключові слова: бароко, готика, національне, аполлонівський тип творчості, діонісійський тип творчості, есе, літературознавча концепція.

The article examines the semantic codes and functioning of the concepts “baroque” and “gothic” in the literary and cultural works of Yevgeny Malanyuk. It is clarified how these concepts correlate with such concepts of his literary system as tragic, heroic, high and low in style. The semantic connection of the terms “baroque” and “gothic” with the Dionysian and Apollonian beginnings of creativity has been established.

In cultural discourse, these concepts are the antithesis, but for Yevgeny Malanyuk, these concepts describe interconnected spiritual and cultural phenomena and events. The researcher interpreted baroque as a stylistic direction of art and literature of the Cossack era. The author considers the Kyiv-Mohyla Academy, brotherhoods and Cossack architecture to be the phenomena of this time. These phenomena were united by a common feature: they were sprouts of national culture, they were a manifestation of the urge to self-identity of Ukrainians, to create their own national cultural portrait.

Baroque in the works of the essayist is defined as the process of formation of national identity, an unfinished striving for cultural self-determination, a search for a balance between elitist and democratic. The baroque beginning

of creativity is revealed in the desire of artists to combine the heroic and the beautiful. In a stylistic manner, this phenomenon appears in the Dionysian beginning of creativity.

Gothic in Yevhen Malaniuk's cultural concept is the result of the national self-determination of the individual and the nation. At the worldview and spiritual level, Gothic is manifested in the statesman's thinking and instinct. Yevgeny Malanyuk associates Gothic with chivalry and military service, and in his artistic work with the cult of the heroic and tragic, the priority of reason and will over emotion. Such was the creativity of Yuriy Klen and Oleg Olzhych. In the system of aesthetic markers, Gothic in creativity corresponds to the Apollonian type of creativity.

Yevgeny Malaniuk's Baroque and Gothic theory relates to the concepts of "statehood", "state thinking", "political consciousness". They demonstrate different stages of manifestation of this quality of thinking and inner culture of the artist. Baroque is an intuitive, unconscious statecraft awakened at the level of instincts. Gothic as a quality of the writer's individual style is closely related to the concept of "statehood", "spiritual sovereignty", "faith", "messianicism" and "will".

Key words: baroque, gothic, national, Apollonian type of creativity, Dionysian type of creativity, essay, literary concept.

Постановка проблеми. У поетичній і літературознавчій практиці Євгена Маланюка концептуальне значення мають два поняття – готика й бароко. Ці терміни позначають два напрями художньої творчості, які за своєю суттю є антитетичними. Ними автор описує літературно-мистецькі зрушення, ідентифікує індивідуальні стилі письменників і стиль доби в українській літературі певного історичного відтинку. Ці поняття трансформуються в мистецькій і літературознавчій свідомості Є. Маланюка, набувають специфічно авторських смислів. Визначенню авторських кодів у літературознавчій практиці Є. Маланюка й присвячена ця студія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературознавчі студії Бояна Степової Еллади неодноразово осмислювали дослідники. Уперше про концептуальність цих понять в есеїстиці митця сказав Л. Куценко в низці статей і монографії «Dominus Маланюк: тло і постать» [4]. Зокрема, науковець визначив антитетичність цих понять у студіях Є. Маланюка та їх кореляцію з авторською концепцією розвитку культури як прояву духу. Дослідник зазначав, що готичність і бароковість осмислювалася есеїстом як два типи світогляду, дві культури. У бароковому типі мислення домінувала краса і приземленість, у готичності – західноєвропейський культурний тип, маркерами якого було лицарство, пріоритет духовного над тілесним, культ ідеального. Проте міркування вченого були принагідними, уповні проблему смислового наповнення й функціональності цих понять не вичерпували.

Окремі дослідники, такі як О. Омельчук, Г. Клочек, В. Краснощок, П. Іванишин у дослідженні згадували про ці концепти і контексті осмислення проблеми інтерпретації Є. Маланюком питань національної літератури, стилів окремих письменників, понять «героїчне» та «національне» в авторській концепції літератури, проте докладно їх не розглядали в контексті есеїстики митця.

Мета дослідження. Тому в студії маємо на меті розкрити змістове наповнення концептів «бароко» й «готика» в літературознавчій практиці Є. Маланюка, з'ясувати авторські коди цих понять і їх застосування для визначення й опису специфіки національного літературного і культурного процесу.

Виклад основного матеріалу. У Літературознавчому словнику-довіднику бароко визначається як «напрямок у мистецтві та літературі XVII–XVIII століття» [5, с. 79]. Серед його маркерів визначається складність, поліфонічність, тяжіння до контрастів, алегоризм та емблематичність, барвистість і риторичність. Готика ж у Філософському енциклопедичному словнику описується як стиль буття й культури Західної Європи, що засвідчує вихід за межі Середньовіччя. Серед стильових особливостей готики визначається домінування піднесеного над прекрасним, таємничого над оприявненим, глибинний рівень боротьби добра і зла. Культурним символом готики стає архітектура – собори, які підносилися догори, до неба, до Бога й символізували порівняння людського духу до височини [10, с. 129].

Ці визначення стануть відправними для наших спостережень і міркувань у визначенні смислового наповнення цих понять в есеїстиці Є. Маланюка. Це дасть змогу реконструювати й

розкрити один із аспектів його світоглядних та естетичних маркерів опису динаміки розвитку національної культури, у тому числі літератури, а ширше – національного духу.

Бароко дослідник сприймав та інтерпретував як стильовий напрям мистецтва й літератури козацької доби. Саме із цим історичним періодом Є. Маланюк пов'язував його становлення й розвиток. Зокрема, у його студії «Нариси з історії нашої культури» чітко вказувався етап розквіту бароко в українській культурі – це доба Мазепи. Є. Маланюк пише так: «Це стиль культури Козацької Доби» [7, с. 96]. І нижче автор дає роз'яснення: перераховує ключові маркери цього стилю, які в його особистому есеїстичному дискурсі є визначальними. Так, бароковими феноменами в українській культурі автор вважає Києво-Могилянську академію, братства й козацьку архітектуру. Ці явища об'єднувала спільна риса: вони були паростками національної культури, тобто проявом пориву до самоідентичності українців, творення власного національного культурного портрету. Вони являли в розумінні Є. Маланюка *процес*, але *не результат* прояву національного єства українства в культурі. Тому автор і дає такий опис бароко як стилю: «Всі ці явища (академія, братства, архітектура. – О. Г.) враз є мілітарним явищем козацтва, є, без сумніву, явищем о д н о г о с т и л ю, який найповніше і найстисліше віддає саме поняття «бароко», що стало синонімом *неспокою, поривности, потужности і ніби нідокінчености, незавершености, намаги поєднати протилежности навіть – «зударенням»* [7, с. 96] (курсив наш – О. Г.).

Отож, бароко в Є. Маланюка – це поривання духу, національного духу, це поєднання протилежностей у прагненні віднайти цілісність, це поєднання народного й елітарного, демократичного («людового» в Є. Маланюка) з високим стилем. Ці ударення завжди супроводжуються трагізмом, бо саме він робить значимим культурний і духовний конфлікт, без якого неможливий розвиток. Трагічність, за Є. Маланюком, це обов'язкова умова народження нової якості як індивідуальності, так і нації загалом і її культури. Тільки трагічний злам, боротьба кристалізують нову, вищу якість свідомості і творчості.

Прикметник «бароковий» як ознаку поривання до войовничого, козацького, мілітарного, національного Є. Маланюк прикладав для окреслення творчої манери чи постаті митця. Наприклад, він писав про «бароковість» Нарбута, оцінюючи його ілюстрації до «Енеїди», які демонструють українське козацтво як римське лицарство. Дослідник відзначає козацький дух Нарбута, котрий увиразнив національну домінанту його творчості, його національну самоідентичність, цілісність українського (не малоросійського) концепту в духовній і творчій парадигмі митця [7, с. 227].

Есеїст використовував означення «барокове», прагнучи дати визначення специфічним ментальним рисам українства: «Вродженні складники нашого характеру, в якого осередку завше стояло і стоїть «серце», а не «розум», плюс набуті в тягу тисячолітньої історії риси (а серед них на перше треба поставити місце те, що називаємо «бароковістю», *цебто нахил до здаватися, а не бути*)...» [7, с. 411] (курсив наш – О. Г.).

Отож, бароковість у розумінні Є. Маланюка – це нахил, паросток, поривання національного духу, це процес його прояву. Проте цей процес невикінчений і суперечливий. Точніше визначення цього феномена так, як його розумів Є. Маланюк, можна дати в зіставленні з авторським концептом «готика».

Теорія бароко й готики Є. Маланюка в підсонні своєму стосується понять «державництво», «державницьке мислення», «політична свідомість». Точніше, вони демонструють різні етапи (стадії) прояву цієї якості мислення і внутрішньої культури митця. Бароковість – це інтуїтивне, неусвідомлене, пробуджене на рівні інстинктів державництво. Воно химерне, сповнене суперечностей, хитань і пошуків. Це горизонтальна площина, у якій обертається дух митця, шукаючи своєї національної ідентичності. Інакшими словами, це крок від малоросійства до національної істоти.

Бароковість як властивість творчості й ментальності в трактуванні Є. Маланюка – явище амбівалентне. З одного боку, це вже початок пробудження національного духу, долання комп-

лексу меншовартості й пошук власного національного стилю, а з іншого – це процес, який позбавлений політичної волі, чину, параліч державницької думки.

Трактування поняття «готика» («готичність») як якості індивідуального стилю письменника теж тісно пов'язано з концептом «державність», «духовна суверенність», «віра», «месіанізм» і «чин».

Так, означенням «готичний» Є. Маланюк описує неокласицизм Ю. Клена. «Готичний момент» – так номінує есеїст внутрішній динамізм поезії митця, «почування у панцирі класичних строф», «емоційну напруженість і клясичну поставу» [7, с. 425]. Готичним поетом називає Олега Ольжича за «княжий панцир і ліричний жар справжнього чуття», «нордичну чистоту духа», «цілковитий брак всілякої бароковості» [7, с. 428].

Готичність як стильова домінанта в літературознавчих і культурологічних розмислах Є. Маланюка має асоціативну прив'язку до історичного часу, хоча маємо сказати, що вона розлогого обґрунтування чи пояснення в його студіях не отримує. Проте авторські смислові домінанти цього феномена визначити можемо:

1. Готика як прояв духу, духовне зростання особистості. За Є. Маланюком, будь-яка творчість, у тому числі мистецька, має бути «потенційно готичною» [7, с. 22]. Тобто це діяльність, яка збуджує дух людини й примушує його рухатися вгору до ідеального, божественного, духовного. Таке визначення готичності дуже близьке, особливо якщо прийняти авторське застосування цього означення для окреслення особливостей творчої манери Ю. Клена й О. Ольжича, до поняття неоромантизму. Ідеться про героїчне, звитяжне, духовно міцне, несхитне прагнення перетворити цей світ, протистояти злу.

Вісниківським колом розроблялася ідея варязтва, підтримувався «настрій бойовитості, особистісного морально-вольового зусилля, і суто романтична пристрасність, динамічність ліричного героя». «Визначальними для вісниківців, – зауважує О. Баган, – були такі світові засади, як тверда релігійність, національна переконаність, інтуїтивізм, аристократизм, антипозитивізм та антинародництво, антиматеріалізм та антисоціалізм-прогресизм» [1, с. 20].

2. Готика як ознака «повної людини». Ця асоціація заґрунтована на релігійності Є. Маланюка. У його концепції повноти людини сягає біблійної легенди про те, як Бог засіяв ниву (душі людей) своїм духовним сямвом, благодаттю, зерном-Божим словом. Виросли колосся з повними зернами й кукіль (порожнє колосся), яке посадив ворог (Матвія 13: 24, 25). Це людина з духом, вірою, внутрішньою етикою і людина приземлена, примітивна, яка живе інстинктами, загрузла в землю, порожня. Тож готика в Є. Маланюка як рух угору протиставляється бароко – незавершеності, недокінченості, неповній людині. У «Нотатнику» він зауважує: «Нам бракує тривання в рості. [...] Звідціль – недокінченість, покаліченість (сплощеність і розпад – Гоголь) і т. п. Ніколи – повної Людини» [8, с. 49].

3. Готика як пробудження віри як духовної опори й духовної сили, навернення до Божої етики, чітка демаркація добра і зла, елітарність культури. Маючи на оці культурні пошуки середини ХХ століття (масовізація й примітивізація мистецтва), які демонстрували розклад національного, а як наслідок – розклад художнього, духовного, культури як прояву духу людини, вихолощення смислу на догоду формі («Творчість і національність»), Є. Маланюк у «Нотатнику» зауважує, що сучасний світ наповнений бісами. Це є «найбільш дійсна дійсність», вихід із якої – «готика» [8, с. 63]. Автор використовує метафору, яка відносить нас до архітектурного стилю доби Середньовіччя. Є. Маланюк певен, що той час, який ми зараз вважаємо «темними часами», насправді завдяки пріоритету віри й догмату Христа, християнського ідеалу були часами «розбудження свідомості»: «Тоді люди бачили Зло, що втілювалося, ХІХ століття – нічого не бачило, заколисане Оффенбахами і Фоєрбахами. Тепер знову бачимо» [8, с. 63].

До слова, у цьому визначенні готика як прояв елітарності (вищості) у стилі письменника для Є. Маланюка стає ще й відправною точкою розмислів про трагізм Особистості в українській культурі, трагедію митців – духовних провідників нації, які не були нею розпізнані, прийняті чи підтримані. Ідеться й про І. Франка, і про Лесю Українку, і про П. Куліша тощо.

4. Готичність як прояв національного й державницького мислення. Ця асоціація сягає історії. Середньовіччя, за Є. Маланюком, час становлення європейських держав і формування високого стилю європейської культури й літератури (філософічність, героїчність, трагізм), час народження націй і держав. Отже, готика – це прояв волі до самовизначення й захисту своєї ідентичності, це вияв національного на протизагу колоніальному у творчості.

Естетичні маркери «готика» й «бароко» в літературознавчій концепції Є. Маланюка були ще й духовними, а точніше, характерологічними, коли це стосувалося особистості письменника, концептами. Їх ідейно-смісловими варіантами стали такі поняття, як «елінсько-скитське» та «римське» («варязьке») начало.

Смислове наповнення цих понять, які становили в концепції Є. Маланюка опозицію, – протиставлення серця (емоцій) і розуму та волі. Переносючи ці концепти на творчість, насамперед літературну творчість, есеїст трансформував їх у поняття «емоції» й «інтелект», аполонівського та діонісійського начала, майстерності й геніальності. Є. Маланюк зауважував: «Головними чинниками мистецької (та й всякої) творчості є емоція та інтелект, чуття і думка, серце і розум. Ці головні чинники віддавна усимволізовано іменами античних богів Діоніса і Аполлона. Індивідуальність творця, його роля і характер якби регулюють співдію цих двох основ, що в кожній творчій одиниці співіснують не в однаковій пропорції і лише винятково являють образ рівноваги» [6, с. 85].

Описуючи емоцію й інтелект як стильові маркери творчості конкретних митців, критик зауважував на їх трагічному зударенні в українському літературному процесі. Так, у студії «Буряне поліття» Є. Маланюк указав на діалектику цих складників у літературному процесі ХІХ століття. Їх проявом стала творчість Т. Шевченка (національне підсвідоме) та П. Куліша (національний інтелект) – діонісійське (стихійне, архетипне) й аполонівське (майстерно вивірена, заточена в суворість думки емоція). Є. Маланюк зауважує: «Ці первні на українському ґрунті виформувалися в своєрідні українські витвори: 1) скитсько-елінський і 2) варяго-римський» [6, с. 12–13]. Ці первні мали відповідні стильові репрезентації. Але зауважимо, що їх прояв у творчості митців, на думку Є. Маланюка, був зумовлений ще одним фактором – характером «Я» письменника, його особистістю. Домінування якогось одного начала – емоційного чи інтелектуального – стояло на перепоні появи геніальної творчої особистості – особистості, сповненої мистецького чину, тобто творчості такої якості, яка б впливала на суспільство водночас і на підсвідомому рівні, і на рівні інтелектуальному. «Вони (первні – О. Г.) не дали синтези, – пише Є. Маланюк, – в геніальній і суцільній українській особистості» [6, с. 14].

Хіба що винятком можна вважати Т. Шевченка, у структурі особистості якого вольовий мілітарний козацький первень був домінантним і реалізовувався через емоційний імпульс, який несли архетипи його поезії. Тарас Шевченко говорив національними категоріями, говорив пристрасно, по-діонісійськи стихійно, що й мало потужний вплив на свідомість і чуття мас.

Проте трагедія українства якраз і була в тому, що в літературі Т. Шевченко був один. Значно більше особливо в революційний і пореволюційний час було носіїв розслабленої, жіночої, надмірно емоційної (без вольового начала), стихійної еллінської душі: П. Тичина, В. Сосюра, Г. Чупринка чи Олександр Олесь. Їхні твори тішили «малоросійський» тип українця, відповідали його картині світу, у якій привалювала ідея покори, рабськості, надмірної миролюбивості, переваги матеріального над духовним, сльозливість замість чину і звитяги.

Проте й перевага інтелектуального у творчості не є для Є. Маланюка визначником художності й художнього ідеалу. У студії, присвяченій Ф. Шальді, він зауважує: «Найнебезпечніший ворог великого поета – рафінований інтелект, який усе бачить одночасно з усіх боків і не залишає місця великій емоційній пристрасності, «пристрастности», «однобічності», великій закоханості» [7, с. 15]. І далі: «Інтелект не завжди гармонійно співживе з інстинктом і навіть інтуїцією. Часто між ними йде боротьба» [7, с. 15].

Свій ідеал поета в контексті осмислення конфлікту аполонівського й діонісійського Є. Маланюк висловив у концепті «расового поета», який сповнений «мистецького чину»

[6, с. 53] – національного духу, вираженого у вольовому (мілітарному) імпульсі, покликові. При цьому елінсько-скитський тип митця – це поет малоросійства, поет недорозвиненого, пригнеченого, деформованого національного чуття (інстинкту).

Отже, на думку, критика ідеальним варіантом мистецького «Я» (стилю письменника) є той стиль, у якому органічно (гармонійно) поєднується емоція та інтелект, які трансформуються в мистецький чин, тобто вольово-емоційне напруження, яке пронизане ідеєю. По суті, Є. Маланюк уважав ідеалом творчості стиль, у якому ідея огорнута в емоційний і пристрасний посыл, доноситься на підсвідомому рівні.

Зауважимо, що концепт мистецького чину – це ідея творчості, котра розвивалася й реалізовувалася учасниками вісниківського кола, пражанами. Ідеться про неоромантизм і культ героїчного. Саме таким мав бути, на думку Є. Маланюка, справжній митець – той, хто у творчості реалізує архетипну національну картину світу (це не тільки художній, а й світоглядний ідеал), спонукає маси вірити в нього й захищати його. Це є прояв «реалістичного» романтизму, або, як писав Є. Маланюк у студії «Ранній Шевченко», романтизм, який «проєктується» на реальну Україну [6, с. 41], або так званий «діяльний ідеалізм», поєднаний із «національно-державною свідомістю» [6, с. 46]. Цей стильовий і художній феномен критик описав як збіжність *Dichtung i Wahrheit* (поезії і правди).

І, нарешті, ще один маркер стилю письменника, який тісно пов'язаний із його особистістю, – це національне чуття, а точніше, цілісність національного «Я» поета, точність його національної самоідентифікації, яка позначається на творчості.

Аналізуючи кризу мистецької творчості, яка охопила Європу на початку ХХ століття («гіпертрофія змісту з одночасним розпаданням форми» й «відділення змісту від форми», що призвело до народження «німого» твору), Є. Маланюк пов'язує її з «універсальною кризою Особистості», яка залишається і може бути особистістю тільки національною» [7, с. 24]. Розмивання в структурі особистості расовості (національного інстинкту або національної ідентичності) обертається «національним гермафродитизмом», недокривністю й спустошеністю у творчості. Це було проявом такого собі zdegradovanogo бароко.

Серед типових ознак малоросійства у творчості Є. Маланюк називав такі:

– декоративність форми, експериментаторство, яке не сприяє вираженню змісту, позбавлене ідейності. Сюди належить зловживання екзотичними образами й темами, надмірне використання художніх засобів (художня «піротехніка»);

– технічний теоретизм, надмірна затеоретизованість («балаканина») про творчість без розуміння її суті, без наближення до розкриття її природи;

– надмірний і позбавлений смислів інтелектуалізм, що виражається в надмірній логічності й надвиразному чутті міри у творчості (вправне графоманство, коли зміст заступається вишуканістю або досконалістю форми);

– театральність, позерство, навмисність.

А найголовніше – відсутність індивідуального стилю, адже стиль – це прояв особистості митця, а національний інстинкт – його органічний складник. Розмитість чи деформованість цього чинника виявляється в спорожнілості форми і змісту твору.

Аби приховати відсутність (розмивання) стилю, митець-малорос удається до імітації – до стилізації. Небезпека такої творчості полягає в тому, що наділений талантом митець може досить тривалий час наслідувати когось або щось (наприклад, класиків чи фольклор), проте індикатором, по якому розпізнає критик, буде механізована творчість. Твори будуть досконалими, відшліфованими, ідеальними з погляду форми, але позбавлені духовного вогню, божественного начала (відсутня готика). Це твори, від яких віє «демонічною порожнечою» [7, с. 33].

Є. Маланюк наводить яскравий приклад такого малоросійства у творчості часів Розстріляного Відродження – це творчість і художня концепція «Просвіти». Проте не тільки вони належать за описаними автором критеріями до митців-малоросів. Цю травму демонструє П. Тичина після «Золотих кларнетів», М. Рильський часу наступу тоталітаризму на україн-

ське Відродження. І найголовнішим маркером зради цими митцями расового у творчості для Є. Маланюка стала втрата ними свого індивідуального стилю, відсутність динаміки стильового зростання, готики духу.

Висновки. Отже, концепти «бароко» й «готика» в літературознавчих міркуваннях Є. Маланюка мають складну смислову структуру. Ці поняття водночас розкриваються в площині світоглядній, духовній, культурній і стилетворчій, коли йдеться про творчість окремого митця. Бароко осмислює автор як процес, як поривання, як прояв емоцій, стихії, інстинкту, який шукає своєї форми. Готика – це результат, цілісність світогляду, державницьких дух, культура, у центрі якої культ трагічного й героїчного. Бароко – це діонісійське начало творчості, пробуджений національний інстинкт, тоді як готика – це аполлонівське начало – завершений і усвідомлений духовний ріст.

Побіжний погляд на ці поняття в есеїстиці Є. Маланюка створює оманливе враження їх антитетичності. Проте вони швидше існують у стосунках початку процесу й ідеалу, до якого веде цей процес. На шляху до готики духу на особистість, а в Є. Маланюка – особистість митця, чекає випробування – упасти в низове бароко (малоросійство) чи зринутися до готики (державницький інстинкт, дух і мислення, чин). Ці ментально-духовні установки яскраво виявлялися в маркерах літературної творчості, стильових змінах доби й окремих митців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вісниківство: літературна традиція та ідеї : зб. наук. пр., присвячений пам'яті Василя Іванишина. Дрогобич : Коло, 2009. 408 с.
2. Клочек Г. Конгеніальність шевченкіани Євгена Маланюка. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки (літературознавство)»*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 124. С. 3–9.
3. Краснощок В. Літературознавчий дискурс есеїстики Євгена Маланюка : автореф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.01.01. Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2013. 20 с.
4. Куценко Л. Dominus Маланюк: тло і постать : монографія. Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2001. 264 с.
5. Літературознавчий словник-довідник. Київ : Академія, 1997. 750 с.
6. Маланюк Є. Книга спостережень. Проза : у 2 т. Торонто : Гомін України, 1962. Т. 1. 527 с.
7. Маланюк Є. Книга спостережень. Проза : у 2 т. Торонто : Гомін України, 1966. Т. 2. 480 с.
8. Маланюк Є. Нотатники (1936–1968). Київ : Темпора, 2008. 335 с.
9. Омельчук О. Літературні ідеали українського вісниківства (1922–1939) : монографія. Київ : Смолоскип, 2011. 336 с.
10. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова редколегії). Київ : Абрис, 2002. 750 с.